

Wprowadzenie

Adam Mickiewicz w świadomości kolejnych pokoleń odbiorców jest przede wszystkim autorem wierszy, „wzorem poety doskonałego”. Paradoksalnie, trudno jednak – o czym wie każdy badacz romantycznej twórczości – pisać o jego wierszach, już choćby ze względu na nieostrość kategorii liryki w odniesieniu do tekstów romantycznych. Mimo to w niniejszym tomie pragniemy poddać namysłowi badawczemu i czytelniczej refleksji utwory klasyfikowane potocznie jako wiersze – i te pisane jako samodzielne teksty, i te wprowadzane przez poetę w obręb innych utworów. Jeśli uznamy za nadal aktualne słowa Czesława Zgorzelskiego o tym, że „liryka stanowi najczulszy sejsmograf przemian, zarówno w widzeniu świata, jak i w poszukiwaniu nowego wyrazu poetyckiego”, to chcemy dziś pytać, jak wiersze Mickiewicza kodyfikowały dynamikę różnorodnych przemian i różnie pojmowanych transgresji? Czym są wiersze Mickiewicza dla współczesnego odbiorcy? Które teksty uznać można za liryczne, które zaś nie? Okazuje się bowiem, że utwory, które weszły w krwiobieg polskiej kultury, utwory dobrze znane, wielokrotnie cytowane, owe – użyjmy sformułowania Ernesta Renana – „niewyczerpane źródła zmarłychwstań” mają zadziwiającą właściwość, którą określić można jako permanentną otwartość interpretacyjną.

Każda generacja ma, jak się wydaje, możliwość, a także potrzebę odnawiania sensów Mickiewiczowskiego dzieła. Kiedyś szukano w nim przede wszystkim źródeł patriotycznej, narodowej sprawy, dziś, czego świadectwem są właśnie zebrane w tomie artykuły, poszukuje się w liryce autora *Widzenia* egzystencjalnych, aksjologicznych, podmiotowych kontekstów. Zebrane w książce artykuły mogą być zatem również czytane jako świadectwo współczesnych tendencji interpretacyjnych czy metodologicznych.

Książka składa się z czterech części – jednej zawierającej ujęcia uogólniające oraz trzech podporządkowanych, co może zaskakiwać, biograficznemu kluczowi, choć metoda psychobiograficzna – poza wyjątkami – nie stanowi klucza interpretacyjnego większości zamieszczonych tu rozpraw. Wydaje się jednak, że taki układ – można by rzec, naturalny, bo

niesproblematyzowany odgórnie przez redaktorów tomu – ma pewną zaletę: odzwierciedla dynamikę, przemiany lirycznego dzieła Mickiewicza i nie narzuca nic ponad to.

Otwierając książkę artykuły Magdaleny Saganiak, Jarosława Ławskiego, Olafa Krysowskiego i Bernadetty Kuczery-Chachulskiej łączy uogólniająca refleksja nad dorobkiem lirycznym poety oraz nad badaniami historycznoliterackimi poświęconymi tej liryce.

Druga część – *W Wilnie i Kownie* – zawiera rozważania o utworach najwcześniejszych, ale także ich kulturowo-literackich kontekstach (tekst Tomasa Jędrzejewskiego o *Zimie miejskiej*) oraz interpretacyjnych kontynuacjach (artykuł Marii Kalinowskiej, *Mickiewiczowska „Świtez” we współczesnej recepcji – zagadnienie tożsamości romantycznej Litwy*). Kolejne artykuły – Jerzego Fiečki, Zbigniewa Majchrowskiego – wskazują na liryczny, „wierszowy” żywioł zawarty w *Dziadach* wileńsko-kowieńskich. Tekst Jerzego Borowczyka dotyczy swoście „marginalnych” liryków miłosnych z okresu wileńsko-kowieńskiego.

W dziale trzecim znalazły się artykuły dotyczące utworów powstałych w okresie rosyjskim, na zesłaniu. Większość z nich dotyczy *Sonetów krymskich* (artykuły Jacka Brzozowskiego, Wiesława Rzońcy, Dariusza Seweryna) odczytywanych z różnych perspektyw metodologicznych. Michał Masłowski poddaje analizie wiersz *Niepewność*. W tym z pozoru żartobliwym anakreontyku można – jak się okazuje – odnaleźć bardzo poważne treści, rozważyć rozumienie uczuć przyjaźni i miłości w twórczości Mickiewicza, zwłaszcza w okresie przedpowstaniowym. Interpretacja jednego tylko wiersza pozwala na zbudowanie konkluzji o obecności w twórczości poety dwóch paralelnych typów intymności, których wymowa ma nieprzemijający, uniwersalny charakter.

W ostatnim, a zarazem najobszerniejszym dziale, co również może stanowić świadectwo wyborów tematycznych współczesnych badaczy, znalazły się artykuły poświęcone wierszom powstałym na emigracji. Otwiera go studium Andrzeja Fabianowskiego opisujące *Redutę Ordona*. Epicki charakter tego utworu Mickiewicza wprowadza do następnych artykułów, które pozornie oddalają się od liryki, pozostając w kręgu *Pana Tadeusza*. Jednak Marek Piechota i Jan Tomkowski przekonująco wskazują, jak wiele lirycznego potencjału ukrył poeta we wnętrzu narodowej epopei. Marek Piechota pyta, czy w inwokacji *Pana Tadeusza* Mickiewicz użył rymów częstochowskich, zaś Jan Tomkowski w tekście *Gwiazdozbiór „Pana Tadeusza”...* poddał refleksji wiersze napisane około roku 1832, ukazując, jak silne więzi łączą je z poematem. Liryki te, pozostając

„w cieniu tak potężnych konstrukcji jak III część *Dziadów* czy *Pan Tadeusz*”, tworzą swoisty układ, nierozpoznawaną dotychczas, a zwartą kompozycję oraz intelektualną całość.

Kolejne pięć tekstów zogniskowanych jest wokół liryki „religijno-metafizycznej”. Ewa Hoffmann-Piotrowska interpretuje *Zdania i uwagi* jako dzieło nieoczywiste, medytacyjne, ale, wbrew dotychczasowym rozpoznaniom wielu interpretatorów, bardzo niejednoznaczne. Tekst Katarzyny Fedorowicz wskazuje na związki wiersza *Widzenie*, cyklu *Zdania i uwagi* oraz liryku *Broń mnie przed sobą samym...* z zachodnioeuropejską tradycją mistyki konfesyjnej, jednocześnie zaznaczając relacje między lirycznymi wizjami mistycznymi a projektami politycznymi poety. Wiersz *Broń mnie przed sobą samym...* zajmuje też Anitę Całek, która analizuje go jako poetycką „modlitwę i kontemplację Boga”, zaś artykuł Marii Cieśli-Korytowskiej to komparatystyczna analiza utworów Mickiewicza (zestawianych m. in. z liryką Franciszka Karpińskiego), w której kluczem jest przeciwstawiany syntezie paradoks jako zasada organizująca wypowiedzi podejmujące problem relacji podmiotu z Absolutem.

W artykule o liryku *Drzewo* Ewa Szczegliacka-Pawłowska wskazuje na powiązania tego tajemniczego utworu z treścią wykładu, który poeta wygłosił w Collège de France 17 czerwca 1842 roku. Artykuł wskazuje nowe możliwości interpretacji mniej znanego wiersza, między innymi jako utworu o przemianie, której wyrazem są obrazy poetyckie, w tym wieloraki semantycznie motyw gąsienicy.

W kolejnej rozprawie zatytułowanej „*Ja*” i *projekty egzystencji w Lirykach lozańskich Mickiewicza* Leszek Zwierzyński zastanawia się nad kształtem podmiotu tego cyklu, bada jego sytuację wyjściową, działanie się, stanie oraz pyta o szczególny telos lozańskich wierszy. Rozpoznanie tej problematyki wymaga od autora potraktowania późnych utworów poety jako niezwykle lirycznej, a jednocześnie skomplikowanej narracji twórcy o samym sobie.

Książkę zamyka rozprawa porównawcza Karola Samsela poświęcona cyklom poetyckim Adama Mickiewicza i Cypriana Norwida. W ujęciu badacza cykliczność nie jest tylko formalnym zabiegiem kompozycyjnym, ma szczególną wartość semantyczną, generuje szczególną odmianę dialogicznego i dynamicznego podmiotu.

Liryka Mickiewicza jest wielogłosową, polifoniczną całością, w której zderzone i skonfrontowane zostają najróżniejsze strategie i perspektywy badawcze. Ta heterogeniczność metodologiczna, częściowo związana z przynależnością generacyjną autorów poszczególnych rozpraw, jest

swoistym zaproszeniem skierowanym do czytelnika-polonisty, ale też do miłośnika poezji Mickiewicza – zaproszeniem do własnej zadumy, do sformułowania osobistych, prywatnych propozycji odczytania ekspresji wyznań lirycznych twórcy przez wielu uważanego za największego poetę polskiego. Zebrane w tomie rozprawy mówią tyleż samo o liryce Mickiewicza, co o współczesnych tendencjach w badaniach nad romantyzmem, pokazują rozmaite sposoby obcowania z tradycją historycznoliteracką, redefiniując naszą własną, współczesną tożsamość kulturową.

Andrzej Fabianowski
Ewa Hoffmann-Piotrowska

* * *

Cytaty z utworów Mickiewicza podawane są w tomie według edycji: Adam Mickiewicz, *Dziela*, Komitet Redakcyjny Z.J. Nowak, M. Prussak, Z. Stefanowska, Cz. Zgorzelski i in., t. 1-17, Warszawa 1995-2005, Wydanie Rocznicowe 1798-1998.